

Ivana Grubešić*

EVROPSKO KOMPANIJSKO PRAVO – ODRAZ RAZVOJA EVROPSKOG IDENTITETA U EVROPSKOJ UNIJI I BOSNI I HERCEGOVINI

SAŽETAK

Višestoljetni pokušaji objedinjena evropskih zemalja u cilju razvoja jedinstvenog evropskog identiteta dobili su svoj epilog tek pedesetih godina 20. stoljeća, osnivanjem Evropske zajednice za ugljen i čelik. Potreba da se postratna Evropa ujedini te na taj način postane konkurentna tadašnjim najvećim silama svijeta, SAD-u i SSSR-u, dovela je do stvaranja prvog osnova za kasniji razvoj suvremenog evropskog kolektivnog identiteta – jedinstvenog tržišta u Evropi. Nesigurnost tadašnjih nacionalnih tržišta potakla je države da uspostave jedinstveno tržište utemeljeno na četiri slobode, uzimajući u obzir raznolikosti nacionalnih privrednih sistema. Potreba da se ljudi slobodno kreću poslujući bez obzira na nacionalne granice te omogućavajući i slobodan protok kapitala, roba i usluga ne bi bila ostvarena bez omogućavanja i slobode osnivanja kompanija. Temeljeći se na slobodi osnivanja kompanija te međusobnom priznanju istih od strane svih država u Evropi, poštujući pravo konkurencije, sedamdesete godine obilježe su početkom razvoja evropskog kompanijskog prava. I kao što je evropski identitet sazdan od raznolikosti nacionalnih identiteta, evropsko kompanijsko pravo kao jedan od osnova evropskog identiteta, razvija se poštujući različitosti privrednih sistema, te pronalazeći optimalne odgovore na aktualna pitanja. Evolutivni razvoj evropskog kompanijskog prava ukazuje na primjenu različitih sredstava s jednim ciljem – stvaranjem svijesti o jedinstvenoj Evropi u kojoj je omogućena sloboda življenja i poslovanja pojedinca bez obzira na nacionalne granice. S

* Mr. sc., viši asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici

istim ciljem predviđena je i skora modernizacija evropskog kompanijskog prava, predvođena Akcionim planom iz 2003. i 2006. godine, kojim će se omogućiti korak naprijed ka simplifikaciji i približavanju nacionalnih propisa na polju evropskog kompanijskog prava.

U težnji za ostvarenjem jedinstvenog ekonomskog prostora kao preduvjeta za članstvo u Evropskoj uniji, Bosna i Hercegovina obavezna je uskladiti pravo privrednih društava sa postojećim evropskim kompanijskim pravom. Postupnim sprovođenjem mjera predviđenih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, omogućit će se privrednim subjektima bosanskohercegovačkog tržišta potrebna konkurentnost za efikasno i uspješno poslovanje na jedinstvenom evropskom tržištu, stvarajući u isto vrijeme jedan od osnova za razvoj evropskog identiteta na domaćem tržištu.

Ključne riječi: evropsko kompanijsko pravo, kolektivni evropski identitet, nacionalni identitet, jedinstveno tržište, sloboda kretanja, jedinstveni ekonomski prostor.

UVOD

Tradicionalno poimanje države, suvereniteta te nacionalnog identiteta doživjelo je turbulentne promjene u drugoj polovini dvadesetog stoljeća. Prve diskusije u pogledu ovog pitanja rodile su se upravo na tlu Europe sredinom dvadesetog stoljeća, te kroz dinamični proces globalizacije ostvaruju svoj odijek širom svijeta. Iako je Evropa uvijek poimana kao homogena regija od strane ostatka svijeta, usprkos raznovrsnosti nacija, jezika, kultura prisutnih na njenom tlu, pitanje jedinstva se postavlja tek osnivanjem prvih nadnacionalnih zajednica od strane nekolicine najrazvijenijih država. U onom trenutku kada je šest država odlučilo osnovati ekonomske zajednice, te u njihovu nadležnost prepustiti određena pitanja koja su do tada bila u njihovoj suverenoj nadležnosti, postavilo se pitanje u kojoj mjeri će se na taj način oslabiti nacionalni suverenitet, a kao posljedica toga, i održanje raznovrsnosti nacionalnih identiteta spram jedinstvenog kolektivnog identiteta kao posljedice stvaranja naddržavnog političkog entiteta kao što je Evropska unija.

Polazeći od činjenice da su nacionalni identiteti sazđani od više raznovrsnih elemenata, kao što su kultura, religija, jezik, historija te ekonomska integriranost izražena kroz jedinstveno tržište države¹, inkorporiranje pojedinih elemenata u jedan nadnacionalni kontekst, odnosno, oduzimanje na značaju nekih od njih, imali su za posljedicu razvoj osjećaja pripad-

¹ N. Fliegstein, Euroclash, Oxford University Press, New York, 2008, 16.

nosti jednoj široj zajednici, odnosno razvoj posebnog kolektivnog identiteta, prvenstveno ekonomskog karaktera, u koegzistenciji sa postojećim nacionalnim identitetom. Temeljeći se na skoro identičnim elementima, evropski kolektivni identitet se prvenstveno zasniva na zajedničkim historijsko-političkim korijenima, sa naglaskom na zajedničkoj pravnoj historiji u smislu rimskog prava. Drugi element, novijeg datuma, je jedinstven nadnacionalni sistem inkorporiran kroz zajedničke institucije EZ i, danas, EU. Na kraju, možemo navesti i treći element, evropsko građanstvo kao element kroz koji će se oblikovati sadržina sveukupnog kolektivnog evropskog identiteta u pojedincu².

Stvaranje nadnacionalnog pravnog sistema, imalo je za osnovu prvenstveno ekonomski cilj: osnivanje jedinstvenog tržišta Evrope, oslabljene poslije drugog svjetskog rata. Ostvarenje ovog cilja trajalo je skoro cijelu drugu polovinu 20. stoljeća, prvenstveno zbog činjenice da jedinstveno tržište Evrope nije moglo biti ostvarivo sve do trenutka kada su države pojedine nadležnosti iz oblasti ekonomskih odnosa prenijele na organe evropskih zajednica. Ovakvo tržište prvenstveno se temeljilo na četiri osnovne slobode kretanja, od kojih je, za razvoj kolektivnog evropskog identite najzaslužnija upravo sloboda kretanja lica, u svom dvosatrskom smislu: sloboda kretanja fizičkih lica u potrazi za zaposlenjem u drugim državama članicama, te sloboda kretanja pravnih lica, u smislu osnivanja privrednih društava u bilo kojoj državi članici bez obzira na nacionalnu pripadnost osnivača. Sloboda kretanja je imala za posljedicu povezivanje i najudaljenijih država Evrope, čime su se ostvarili uvjeti za postupno ostvarenje jednog kolektivnog identiteta, prvenstveno ekonomskog karaktera, temeljenog na obezbjeđenju slobode kretanja ljudi, kapitala, roba i usluga. Stoga će rad biti posvećen utvrđivanju razvoja evropskog kolektivnog identiteta kroz prizmu evolucije evropskog poslovnog prava, prateći njegove četiri razvojne faze, odnosno, četiri generacije kompanijskih direktiva, te njihov doprinos nastanku evropskog kolektivnog identiteta.

Ekonomska zajednica kao prvi korak u stvaranju evropskog kolektivnog identiteta

Galopirajuća europeizacija, kao *proces stvaranja jedinstvenog kolektivnog identiteta Evrope*³, dobila je odlučujući poticaj osnivanjem Evropske zajednice za ugljen i čelik, nakon čega je uslijedilo i osni-

² Elementi evropskog kolektivnog identiteta preuzeti iz: D. Jacobs / R. Maier, „European identity: construct, fact and fiction“, A United Europe – The Quest for a Multifaceted Identity (M. Gastelaars / A. De Ruijter, ur.), Shaker Publishing, Maastricht, 1998, 19.

³ E. Harris, „New forms of identity in contemporary Europe“, Perspectives on European politics and Society, 4 - 1 / 2003, 14.

vanje Evropske ekonomske zajednice te Evropske zajednice za atomsku energiju krajem pedesetih godina 20-tog stoljeća. Po prvi put se osnivaju institucije na nadnacionalnom nivou, kojima države osnivači prepuštaju pitanja iz svoje nadležnosti, u cilju ostvarenja kolektivnih interesa kao najefektivnijeg načina ostvarenja konkurentnog položaja spram tadašnjih vodećih ekonomskih i političkih sila – SAD-a i SSSR-a. Pokretačka snaga kreiranja evropskog identiteta izvorno proističe iz slobode kretanja fizičkih i pravnih lica. Prevazilaženje fizičkih i pravnih granica država članica, bio je prvi korak u širenju svijesti o pripadanju nečemu nadnacionalnom, i identifikaciji sa nadnacionalnim kolektivnim identitetom. Sloboda kretanja lica kao sloboda koja je omogućila neograničeno poslovanje na jedinstvenom tržištu⁴, prvi je, i osnovni faktor razvoja svijesti o evropskom identitetu. Njeno ostvarenje iznjedrilo je kao nužnu posljedicu stvaranje jednog evropskog ekonomskog polja⁵, kao mreže interaktivnih odnosa pojedinaca i kompanija u nadnacionalnom poslovnom okruženju, što je i bio krajnji cilj – stvaranje jedinstvenog tržišta EU.

Tako se i „Deklaracija o evropskom identitetu“ usvojena 1973. godine, a potpisana od strane devet država članica, poziva na *stvaranje zajedničkog tržišta, zasnovanog na carinskoj uniji, te osnivanje zajedničkih institucija, politika i mehanizama za zajedničko djelovanje, koji su osnovni elementi Evropskog identiteta*⁶. S obzirom na karakter drugih dijelova Deklaracije, gdje se navode i definiraju odnosi spram drugih država, te način na koji će se devet država potpisnica ponašati prema njima, ukazuje na druge težnje – kreiranje zajedničke „vanjske politike“, odnosno zajedničkog stava, putem kojeg će se nastojati sačuvati „zajednička civilizacija“, odnosno, zajednički evropski korijeni⁷. Jačanje evropskog identiteta Deklaracija predviđa i kroz obavezu suradnje (prvenstveno ekonomskog karaktera) i sa drugim državama nečlanicama, kao i međunarodnim organizacijama, gdje će ekonom-

⁴ U svom radu J. D. Medrano navodi kako se nisu sve slobode kretanja jednako ostvarile, te da postoji „jedinstveno tržište za robu, i kvazi-jedinstveno tržište za lica i kapital“, obrazlažući kako nepostojanje harmonizacije u pogledu prava vlasništva dovodi do nemogućnosti ostvarenja jedinstvenog tržišta kapitala, a neformalna ograničenja, kao što su spora birokratija, nedovoljna informisanost, otežavaju potpuno ostvarenje potpune slobode kretanja ljudi (J. D. Medrano, „Europeization and the emergence of a European society“, IBEI Working paper, 2008 / 12, Barcelona, 6.).

⁵ U svom djelu „Euroclash“ N. Fliegstein razvija teoriju evropskih društvenih polja, pravnog, ekonomskog, političkog, kulturnog karaktera, kao faktora razvoja jednog kolektivnog evropskog identiteta. „Jedino kao rezultat stvaranja evropskih političkih, društvenih i ekonomskih polja, može se govoriti o mogućnosti stvaranja evropske kulture, identiteta i zajedničke politike“ (N. Fliegstein, 9.).

⁶ Deklaracija o evropskom identitetu, Službene novine Evropskih zajednica, br. 12, 1973., s. 118 – 122., <http://www.ena.lu/>, 25.03.2011., Dio I, tačka 2.

⁷ A. Pagden, *The Idea of Europe*, Cambridge University Press, 2002., 194.

ske zajednice nastupati jedinstveno, zastupajući sve učesnike na zajedničkom tržištu⁸.

Ispunjavanje obaveza država članica predviđenih osnivačkim ugovorima bilo je stoga usmjereno i na stvaranje pravnih pravila kojima će se na jedinstven način regulirati položaj privrednih društava, ostvarujući time slobodu kretanja pravnih lica na jedinstvenom tržištu kao i Deklaracijom predviđene ciljeve.

S obzirom na raznolik pravni položaj privrednih društava na nacionalnim tržištima, pred institucijama evropskih Zajednica je stajao težak zadatak. Prevazilaženje nacionalnih barijera te omogućavanje slobodnog kretanja privrednih društava, imalo je za cilj priznavanje osnivanja istih u bilo kojoj državi članici, kao i omogućavanje poslovanja u drugim državama članicama, uz ostvarenje zdrave međukompanijske konkurencije. Samo na taj način moglo se ostvariti prvotni cilj jedinstvenog tržišta. Primijenjena su dva metoda ostvarivanja istih: donošenje pravnih propisa na evropskom nivou od strane nadležnih institucija, te donošenje ključnih presuda Suda EU, prije svega u slučaju Centros⁹, kojima se tumačenjem utvrdio obim prava slobode kretanja privrednih društava.

Prvi val pravnih propisa kojima se nastojalo regulisati kompanijsko pravo na evropskom nivou imao je prvenstveno obavezujući karakter, gdje su se državama nametale konkretne obaveze, bez mogućnosti odstupanja i fleksibilnije primjene istih. Naime, radi se o prvoj generaciji direktiva kompanijskog prava¹⁰, kojima se nastoji utvrditi osnov za razvoj kompanijskog prava u smislu sprovođenje osnovnog načela javnosti rada privrednih društava i osnivačkog kapitala. Strožiji karakter direktiva posljedica je nastojanja da se

⁸ Možemo reći da je stvaranje jedinstvenog tržišta bio samo prvi korak ka stvaranju jedne šire političke zajednice, kako navodi i J. Vignon: „...*Ekonomski integracijski proces, moglo bi se reći, bio je način da se odgovori na geopolitičku potrebu, u čijem slučaju je vizija pionira evropske integracije, da upregne tu ekonomsku mašinu ka prvotnom cilju, išla mnogo dublje, ka planu o solidarnosti i pomirenja, koji je išao iznad neposrednih geopolitičkih promjena*“ (J. Vignon, „What does it mean to be a European?“, Reflections on European identity (T. Jansen, ur.), European Commission, 1999., 112.).

⁹ Osnov prekograničnog kretanja privrednih društava je donošenje presude Centros od strane Suda EU, kojom se omogućava nesmetano poslovanje privrednih društva u drugim državama članicama, te njihovo priznavanje (J. A. McCahery / E. P. M. Vermuelen, „The changing landscape of EU company law“, TILEC Discussion Paper, Tilburg University, 2004., 6.).

¹⁰ Prvu generaciju kompanijskih direktiva čine: Prva Direktiva Vijeća br. 68/151/EEC od 09.03.1968. godine o usklađivanju zaštitnih mehanizama koje, u cilju zaštite interesa članova društva i trećih lica, države članice zahtijevaju od kompanija u smislu drugog paragrafa člana 58. Ugovora, u smislu izjednačavanja tih zaštitnih mehanizama u cijeloj Zajednici, Službene novine EU L 065, 14.03.1968. i Druga Direktiva Vijeća br. 77/91/EEC od 13.12.1976. godine o usklađivanju zaštitnih mehanizama koje, u cilju zaštite interesa članova društva i trećih lica, zahtijevaju države članice od kompanija u smislu drugog paragrafa člana 58. Ugovora, u pogledu osnivanja javnih društava sa ograničenom odgovornošću i održavanju i povećavanju njihovog kapitala, u smislu ujednačavanja takvih zaštitnih mehanizama, Službene novine EU L 26/1, 31.01.1977.

nametnu jednaka pravna pravila za sve države članice u pogledu osnivanja kompanija, a u cilju izbjegavanja mogućeg Delaware-ovog efekta¹¹ u Evropi. Već pri donošenju prvih direktiva, države članice jasno su iznijele svoj stav da neće dopustiti gubljenje vlastitog nacionalnog identiteta, u smislu karakteristika nacionalnih privrednih sistema, te prednosti koje su svaki od njih imali. To se naročito odražava na činjenici da su privredna društva i dalje ovisila o državama u kojima su osnovana, te razvoj evropskog identiteta privrednih društava je time bio u velikom dijelu ograničen. Prvom i Drugom Direktivom nisu se uspjela regulisati pitanja od ključnog značaja za kompanijsko pravo (ostalo je i dalje otvoreno pitanje strukture uprave, obaveza, odgovornosti i prava direktora, povezivanja kompanija na nadnacionalnom nivou, preuzimanja kompanija, položaja zaposlenika u kompanijama i sl.). Nametanje strogih nadnacionalnih propisa u ovoj oblasti pokazalo je nespornost država na odricanje svog suvereniteta ali i nacionalnog identiteta, te je bilo potrebno osmisliti drugačiji pristup ostvarenju ciljeva Deklaracije o evropskom identitetu.

Tako se Prvom Direktivom, koja se naziva još i Direktiva o publicitetu, nameću beskompromisne obaveze kompanijama, koje moraju ispuniti u cilju osnivanja (taksativno se navode dokumenti koji moraju biti objavljeni prilikom osnivanja kompanije, kao i pravne činjenice od većeg značaja za poslovanje)¹². Direktiva nije ostavila prostora državama članicama da samo djelimično prilagode svoje zakonodavstvo po ovim pitanjima, ispunjavajući ciljeve Direktive navedene u preambuli, nego je uspostavila minimalne standarde ponašanja koje se moraju sprovesti u svim državama članicama bez obzira na postojeći pravni sistem¹³. Upravo zbog karaktera obaveza

¹¹ Delaware-ov efekat je rezultat slobodne konkurencije pravnih sistema federalnih država SAD-a. Država Delaware je u 19. stoljeću modernizirala svoje kompanijsko pravo (uvedeni su posebni obrambeni mehanizmi od preuzimanja kompanija na američkom tržištu, što je bilo iznimno privlačno osnivačima – dioničarima) te je postala sjedište hiljada kompanija, koje su poslovale širom SAD-a, a koje su imale samo formalno statutarno sjedište u Delaware-u. Smatra se da ovakva konkurencija između pravnih sistema dovodi do tzv. „utrke prema dnu“ pravnih sistema (eng. „race to the bottom“), čime se može dovesti do slabijeg položaja neke od interesnih skupina poslovnog tržišta (dioničara, zaposlenika, povjerilaca...). O Delaware-ovom efektu pogledati više u: J. A. Mccahery / E. P. M. Vermuelen, op.cit.; S. Deakin, „Regulatory competition versus harmonisation in European company law“, Working Paper No. 163., ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge, 2000, <http://www.cbr.cam.ac.uk/pdf/wp163.pdf> (12.03.2011.).

¹² Upravo zbog nametnutih direktiva, u poslovnoj praksi se posvetila pažnja iznalaženju načina zaobilazanja obavezujućih odredbi direktiva. Tako, Prva Direktiva obavezuje organe kompanije na sve obaveze preuzete u ime kompanije, iako te obaveze nisu u predviđenim ciljevima kompanije, dok, prema švedskom pravu, obaveze može preuzimati i ovlašteni potpisnik (ugovorna strana) koji ne mora biti član odbora (uprave), što znači da se na ovu osobu neće primjenjivati odredbe Direktive. Ovo je samo jedna od situacija koje postoje u praksi, a kojima se zaobilaze stroge odredbe direktiva prve generacije (preuzeto iz: L. Enriques, „EC company law directives and regulations: how trivial are they?“, Journal of International Economic law, University of Pennsylvania, Vol. 27., 2006, 30.).

¹³ Možemo primijetiti da jezički izričaj, koji se primjenjivao u Prvoj Direktivi podrazumijeva obavezu od koje se ne može odstupiti (u engleskoj verziji, to je „shall“, a ne „should“ koji se susreće uglavnom u direktivama kasnijih generacija: „Member States *shall* take the measures...“ u članu 2. Prve Direktive, „In each member State a file *shall* be opened...“ u članu 3., „Member States *shall* prescribe...“ u članu 4. itd.).

Direktive, koje su više podsjećale na karakter uredbi, Direktivom su samo riješena pitanja koja nisu ni prije izazivala sukobe između država članica, dok su pitanja od značaja za strukturu i poslovanje kompanija i dalje ostale u netaknutoj nadležnosti država članica.

Opcioni pristup – trivijalnost ili mogućnost uspostavljanja minimalnih kompanijskih standarda?

Nespремnost država da prepuste reguliranje pravnog položaja kompanija u nadležnost EU, potakla je promjenu pristupa u pogledu donošenja kompanijskih direktiva u cilju reguliranja spornih tačaka poslovanja kompanija u EU. Dotadašnja „top – down“ regulacija napuštena je kao neprihvatljiva za usklađivanje raznolikih pravnih sistema kompanijskog prava, te je kao novi metod uveden opcioni metod, u smislu davanja mogućnosti odabira onog pravnog rješenja koje je najprihvatljivije za postojeći pravni sistem države članice, a koje će u konačnici ipak ostvariti krajnji cilj direktive. Veliki utjecaj na promjenu pristupa imalo je i učlanjenje Velike Britanije u EU 1973., kao države anglosaksonske pravne tradicije, koja je predviđala drugačiju unutrašnju strukturu i uvjete poslovanja privrednih društava.

Drugom generacijom kompanijskih direktiva prije svega su se utvrdili minimalni računovodstveni standardi¹⁴, a regulisana su i pitanja fuzije i podijele dioničkih društava¹⁵. Uvođenje fleksibilnijeg metoda reguliranja doprinijela je povećanoj regulaciji ove oblasti (za razliku od prve generacije kompanijskih direktiva, koju čine svega dvije direktive, u drugu generaciju uključujemo pet kompanijskih direktiva), omogućavajući državama članicama lakše prilagođavanje zakonodavstva sa nekom od opcija predviđenih direktivom. Tako direktive o računovodstvenim standardima navode niz mogućnosti da kompanije postupe prema nacionalnom zakonodavstvu (u Četvrtoj Direktivi navodi se u članu 9 čak sedamnaest odstupanja od odredbi Direktive u korist nacionalnih zakonodavstava¹⁶, a sama Direktiva sadrži ukupno 47 odstupanja, dok,

¹⁴ Četvrta Direktiva Vijeća 78 / 660 / EEC o godišnjim obračunima određenih vrsta privrednih društava, Službene novine Evropskih zajednica L 222, 14.08.1978.; Sedma Direktiva Vijeća 83 / 349 / EEC o konsolidovanim obračunima, Službene novine Evropskih zajednica L 193, 18.07.1983.; Osmo Direktiva Vijeća 84 / 235 / EEC o kvalifikacijama lica odgovornih za vođenje obavezne revizije računovodstvenih dokumenata, Službene novine Evropskih zajednica L 126, 12.05.1984.

¹⁵ Treća Direktiva Vijeća 78/855/EEC koja se temelji na članu 54 (3) (g) Ugovora u pogledu fuzija javnih kompanija sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 295, 20.10.1978., Šesta Direktiva Vijeća 82 / 891 / EEC o podjeli javnih kompanija sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 378, 31.12.1978.

¹⁶ U navođenju pojedinih stavki strukture imovine privrednog društva, izuzeci se prave u korist nacionalnog zakonodavstva kao imperativnih propisa, npr.: „...osim ukoliko nacionalnim zakonodavstvom nije predviđeno da upisani a neuplaćeni kapital bude prikazan pod pasivom / obavezama” u čl. 9. tačka A.

Sedma Direktiva predviđa čak 57 opcionih odstupanja u korist nacionalnih zakonodavstava¹⁷. Treća i Šesta Direktiva sadrže manji broj opcija za odstupanje, te su po svom karakteru, možemo zaključiti, prelazne direktive između prve i druge generacije kompanijskih direktiva¹⁸. Usprkos značajnom broju opcija koje omogućavaju neusklađivanje nacionalnih zakonodavstava, ipak su ove direktive značajno doprinijele uspostavljanju minimalnih i usklađivanju postojećih računovodstvenih standarda u državama članicama, te utvrđivanjem osnove postupka fuzije i podjele privrednih društava.

Ipak, činjenica da su države članice izvršile pritisak da se uspostavi ovakav vid reguliranja pomenutih pitanja kompanijskog prava, pokazuje da su i dalje bile nespремne izvršiti veće korake u pogledu usklađivanja, zadržavajući svoju pravnu tradiciju, osiguravajući nacionalni identitet kompanija. Nespремnost u pogledu odricanja nacionalnog identiteta kompanija pokazala se i u slučaju prijedloga Pete Direktive, donesenog u cilju usklađivanja unutrašnje strukture organa kompanija u EU (prijedlog je predviđao dvoslojni sistem uprave i učešće zaposlenika u upravljanju, čemu se usprotivila Velika Britanija i nekolicina drugih država članica¹⁹) koji se ni do danas nije usvojio²⁰. Dodatni razlog za probleme pri sprovođenju ove „prinudne harmonizacije“ potiče od činjenice što su donesene direktive imale pozitivan utjecaj samo na određene interesne skupine, odnosno, na najveće kompanije u Evropi, koje su već poslovale u različitim državama članicama, te se nije u tom pogledu moglo ni očekivati prihvatanje istih na širim društvenim poljima.

Iako je ovo period nesumnjive vladavine nacionalnog identiteta, javljaju se i začeci evropskog kolektivnog identiteta, koji se prvenstveno vezuje za lica koja su, kroz ostvarivanje slobode osnivanja privrednih društava, imala mogućnost osjetiti prednosti rada i poslovanja na evropskom nivou, te otvaranja privrednog sistema ka Evropi. Nešto slabije, ali ipak, zamjetno, može se primijetiti i razvoj evropskog kolektivnog identiteta i u pogledu fizičkih lica, koja se, temeljem slobode kretanja, zapošljavaju u drugim državama članica odnosno, koja su, kroz poslovanje privrednih društava u stalnoj interakciji sa državljanima drugih država

¹⁷ Podaci preuzeti iz: L. Enriques, 26.

¹⁸ T. G. Papadopoulos, *EU Law and Harmonization of Takeovers in the Internal Market*, Kluwer Law International, 2010, 37.

¹⁹ G. J. Vossenstein, *Modernization of European Company law and Corporate Governance: some considerations on its legal limits*, Kluwer Law International, 2009, 31.

²⁰ Prijedlog Pete kompanijske direktive nikada nije usvojen, međutim, pitanja koja su trebala biti njome regulisana, kasnije su pregulisana drugačijim pravnim instrumentima – preporukama, o čemu će kasnije biti riječ.

članica, ali se radi prvenstveno o pripadnicima više srednje klase, prije svega uključujući poslovne ljude²¹.

„Novi pristup“ direktivama – nove mogućnosti kompanija

Prva i druga generacija kompanijskih direktiva utvrdile su osnov za razvoj evropskog kolektivnog identiteta kroz ostvarivanje ekonomske integracije Evrope. Poštujući raznolikosti nacionalnih privrednih sistema, te nastojeći inkorporirati u komunitarno pravo prednosti pojedinih, utvrđen je novi pristup regulaciji položaja privrednih subjekata kao aktera jedinstvenog evropskog tržišta.

Donoseći „Svečanu Deklaraciju o Evropskoj uniji“ 1983. godine²², države članice utvrđuju, pored jedinstvenog tržišta, i stvaranje političke unije, čiji će ciljevi u velikoj mjeri olakšati pravilno djelovanje tržišta (tačka 1.4.2. Deklaracije), ali i dalji razvoj evropskog kolektivnog identiteta. Posebno se ističe obaveza država članica da vrše približavanje zakona na polju industrijskog vlasništva, zaštite potrošača, i kompanijskog prava (tačka 3.4.1. Deklaracije). Time se otvara novi put za ostvarenje jedinstvenog tržišta, primjenom metode približavanja nacionalnog zakonodavstva (što se navodi i u općim ciljevima Deklaracije, kojima će se postići i ostvarenje konačnog cilja – Evropske unije (tačka 1.4.3. Deklaracije).

U cilju konačnog uspostavljanja jedinstvenog tržišta, prije nego je donesena Bijela knjiga iz 1986. godine, Evropska komisija radila je zajedno sa grupama eksperata, kao što je European Business Roundtable²³, sa kojima je činila jak lobi čiji je cilj bio uklanjanje preostalih granica jedinstvenog tržišta. Ostvarenje jedinstvenog tržišta ubrzalo se donošenjem Bijele knjige iz 1986. godine, kojom se nastojalo fleksibilnije pristupiti pitanjima koja su svjesno bila postavljena na marginu odlučivanja, zbog iznimnog značaja za očuvanje nacionalnog suvereniteta. Novi pristup podrazumijevao je direktive „...općenitijeg karaktera, koje će razjasniti osnovne zahtjeve, te će se više usredotočiti na to šta se treba postići, a ne kako“²⁴. Iako su direktive postale jednostavnije po svojoj strukturi, izbjegavajući detaljnu regulaciju, ipak su se i dalje nametali visoki standardi nacionalnim zakonodavstvima.

²¹ Tako se 1984. godine 42% osobe koje glasaju redovno na izborima za Evropski parlament izjavilo da glasa jer se osjeća kao evropski građanin, a predviđalo se da će te godine izaći na izbore oko 64 % građana država članica. O strukturi glasača s obzirom na razloge glasanja pogledati više u: Komisija Evropskih zajednica, Eurobarometar – javno mišljenje u EZ i izbori za Evropski parlament, br. 21., maj 1984. godine, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb21/eb21_en.pdf (21.10.2010.).

²² Svečana deklaracija o Evropskoj uniji (Stuttgart, 19.06.1983.), Službene novine Evropskih zajednica, br. 6., 1983, 24 – 29., <http://www.ena.lu/> (10.10.2010.).

²³ N. Fliegstein, 69.

²⁴ T. G. Papadopoulos, 37.

U ovom periodu, donesene su samo dvije direktive, kojima se regulira pravni položaj podružnica kompanija u drugoj državi članici, i pravni položaj jednočlanih kompanija²⁵. Time se i dalje nastavilo sa regulacijom onih pravnih pitanja od kojih su najviše imale koristi kompanije koje su već svakako poslovale u različitim državama članica, kao osnovna interesna skupina. Međutim, pozitivan korak učinjen je donošenjem Dvanaeste direktive, čiji je cilj bio usklađivanje položaja malih i srednjih kompanija. Države članice, kao što se može zaključiti, nisu još uvijek bile spremne da se odreknu svojih nadležnosti u pogledu reguliranja odnosa unutar samih kompanijam već su posvetile pažnju prvenstveno usklađivanju dijela zakonodavstva koji se odnosi na razmjenu roba i usluga²⁶. Ovakva pravna regulativa posebno je pogodovala kompanijama koje su poslovale u različitim državama članicama, a bile su prije svega usmjerene na prevoznične i finansijske usluge. Time su razbijeni i dotadašnji nacionalni monopoli u pogledu transportnih usluga, te se stvorilo poslovno okruženje slobodne konkurencije među kompanijama na evropskom tržištu.

Kao što je već pomenuto, najviše koristi od trenutka donošenja Bijele knjige iz 1986. godine, imale su kompanije koje su već poslovale u više država članica. Došlo je do povećanja ulaganja u druge države članice, a posljedice nadnacionalnog poslovanja mogle su se ogledati i u rastu broja zaposlenika u državama članicama u kojima te kompanije nisu registrovane²⁷. Interesantni su i podaci o izjašnjavanju o identitetu, u istraživanju provedenom 1992. godine (do kada se smatralo da će jedinstveno tržište početi potpuno funkcionirati), gdje se može primijetiti da se povećao broj onih koji smatraju da imaju, pored nacionalnog identiteta, i evropski, ili imaju samo evropski identitet (oko 46 %), dok 51 % tvrdi da nemaju evropski identitet, nego isključivo nacionalni. O jedinstvenom tržištu 44 % Evropljana smatra da je to pozitivno, oko 13 % smatra da je jedinstveno tržište loše za njih, a oko 31 % ih smatra da jedinstveno tržište nije ni dobro ni loše, a u prosjeku 31 % smatra da će jedinstveno tržište doprinijeti poslu

²⁵ Jedanaesta Direktiva Vijeća br. 89/666/EEC o objavljivanju pretpostavki u pogledu podružnica osnovanih u državi članici od strane određenih vrsta privrednih društava na koje se primjenjuje pravo druge države članice, Službene novine EU L 395, 30.12.1989.; Dvanaesta Direktiva Vijeća br. 89/667/EEC o jednočlanim privatnim kompanijama sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 395, 30.12.1989.

²⁶ Od 264 direktive predviđene u programu ostvarenja jedinstvenog tržišta, 73 % direktiva je usmjereno ka regulaciji razmjene roba i usluga, 17 % je bilo usmjereno ka regulaciji položaja privrednih društava, a samo 10 % je regulisalo pitanje vlasništva.

²⁷ Prema istraživanju, ulaganja multinacionalnih kompanija iz Evrope u državama članicama u kojima su registrovane, smanjio se sa 64 % na oko 57 %, a povećao se u drugim državama članicama sa 17 % na 25 % tokom deset godina. Broj zaposlenika koje su multinacionalne kompanije iz Evrope zapošljavale u svojoj matičnoj državi, smanjio se sa 53 % na 47 %, a u isto vrijeme se povećao broj njihovih zaposlenika u drugim državama članicama, sa 25 % na 32 % u deset godina (podaci preuzeti iz: N. Fliegstein, 80.).

kojim se bavi, dok 37 % smatra da neće biti promjena u pogledu utjecaja jedinstvenog tržišta na posao²⁸.

„Framework“ direktive kao rješenje za neprevaziđene probleme

Možemo reći da je najveće ograničenje u pogledu razvoja kolektivnog evropskog identiteta bilo nespремnost država članica da se odreknu dijela suvereniteta u pogledu poslovnog prava. Cilj je bio zadržati nacionalne kompanije unutar vlastitih granica, a samim tim i onemogućiti ih o punom iskorištavanju slobode poslovnog nastanjivanja. Međutim, evropsko poslovno pravo se, usljed pritiska jedinstvenog tržišta, polako, ali sigurno razvijalo, pokrivajući prije svega, pitanja koja nisu još uvijek dirala u suštinske karakteristike nacionalnih poslovnih prava. Ali, i takvo omogućavanje nacionalnim kompanijama, potpomognuto tumačenjima slobode nastana od strane Suda EU, potpomoglo je veće kretanje i poslovanje, a samim tim i stvaranje pozitivne poslovne klime o jedinstvenom tržištu bez unutrašnjih granica, što je pogodovalo nastanku jednog evropskog kolektivnog identiteta na tržišnim osnovama.

Prekretnicu u poimanju jedinstva tržišta, ali i za razvoj evropskog kolektivnog identiteta predstavljalo je i osnivanje Evropske unije Ugovorom u Maastrichtu. Predviđena primjena načela supsidijariteta rekonstruisala je odnos država članica prema EU, a samim tim i uzrokovala i promjene na polju pravne regulative evropskog poslovnog prava, odnosno, odnosa država članica prema nacionalnim kompanijama, koje su svakako većim dijelom poslovale van matičnih država članica.

Ostvarene pretpostavke za lakše prevazilaženje prepreka u pogledu pravilnog funkcionisanja jedinstvenog tržišta, izazvale su ponovo jačanje težnji ka ostvarenju evropskog identiteta unutar država članica. O tome nam svjedoči i „Povelja o evropskom identitetu“, usvojena 1995. godine²⁹, gdje se Evropa nastoji definisati kao zajednica vrijednosti, života, kao ekonomsko-socijalna zajednica, i kao zajednica odgovornosti. U Povelji se spominje i *kolaps Istoka* (raspad SSSR-a), gdje se kao razlog raspada navodi *nepostojanje slobodne ekonomije, i nemogućnost osnivanja vlastitih kompanija* (dio IV, par.3.), u isto vrijeme ističući ekonomski karakter unifikacije kao vodeću silu. Međutim, ističe se kako ekonomska osnova nije dovoljna za razvoj evropskog identiteta, te da je potrebno vršiti nadogradnju socijalnog i kulturnog karaktera (dio IV, par.5.).

²⁸ Svi podaci preuzeti sa: Komisija Evropskih zajednica, Eurobarometar – javno mišljenje u Evropskoj zajednici, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb37/eb37_en.pdf (21.10.2010.), 37.

²⁹ Povelja o evropskom identitetu (“A Charter of European Identity”) usvojena je na 41. Redovnom Kongresu u Lübecku, 28.10.1995. godine, <http://www.eurit.it/Eurplace/diba/citta/cartaci.html> (12.10.2010.).

Devedesete godine 20-tog stoljeća značajne su zbog promijenjenog pristupa pravne regulative. U oblasti evropskog poslovnog prava, reguliranje se i dalje zadržalo na primjeni direktiva, ali, uz primjenu drugačijeg pristupa istim. Ova četvrta generacija kompanijskih direktiva značajna je zbog tzv. „okvirnog“ karaktera (eng. „framework directives“³⁰) kojim se pruža mnogo šira sloboda državama članicama u odabiru adekvatnog pravnog sredstva kojim će implementirati direktivu u nacionalno zakonodavstvo. Direktivama su se utvrđivali samo opći principi / načela i ciljevi koje su države članice trebale provoditi, te otuda i sam naziv „okvirne“. Konačno, ovo je bio i jedini način da se pomire raznolikosti poslovnih sistema država članica, a da se države članice, u isto vrijeme ne osjećaju ugroženima³¹.

Tipične za ovu generaciju su Deseta i Trinaesta kompanijska direktiva³², kao rezultat turbulentnih promjena svjetskog i evropskog tržišta početkom 21. stoljeća³³, ali i fleksibilnijeg metoda pravnog reguliranja, putem kojeg su se konačno utvrdili minimalni standardi tzv. „prijateljskog preuzimanja“ kompanija na evropskom tržištu, i nadnacionalne fuzije, kao mnogo češćeg oblika povezivanja kompanija iz različitih država članica³⁴. Direktive četvrte generacije rezultat su i plana moderniziranja i simplifikacije kompanijskog prava³⁵, kojim se nastojalo ostvariti čvrsto tlo onim pitanjima koja se nisu uspjela uskladiti do kraja 20-tog stoljeća.

Pitanje unutrašnje organizacije kompanija oduvijek je bilo simbol nepremostivih razlika različitih pravnih sistema u Evropi i nemogućnosti uspostavljanja jedinstvenog evropskog identiteta kompanija. Promjene početkom 90-tih godina, uvođenje načela supsidijarnosti i proporcionalnosti, otvorile su nove mogućnosti u pogledu regulacije pitanja uprave kompanija

³⁰ T. G. Papadopoulos, 37.

³¹ Direktive su i dalje ostale dominantan metod reguliranja pitanja iz oblasti evropskog poslovnog prava, dok su se uredbne kao pravni instrument primjenjivale samo za uvođenje onih instituta, koji su bili nepoznati u nacionalnim zakonodavstvima, čime se omogućila njihova ujednačena primjena, uz smanjen utjecaj poslovne tradicije država članica. To je slučaj sa Uredbom o evropskoj ekonomskoj interesnoj grupaciji i Uredbom o Statutu evropske kompanije.

³² Deseta Direktiva 2005 / 56 / ECEvropskog parlamenta i Vijeća o nadnacionalnim fuzijama društava sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 310, 25.11.2005. ; Trinaesta Direktiva 2004 / 25 / EC Evropskog parlamenta i Vijeća o ponudama za preuzimanje, Službene novine EU L 142, 30.04.2004.

³³ Ovdje se prije svega misli na velike korporativne skandale koji su se desili početkom 21. stoljeća (Enron i sl.), koji su potakli strožiju regulativu korporativnog upravljanja u SAD-u, što se odrazilo i na evropsko tržište, zbog bojazni da se slični korporativni skandali, vrijednosti i po nekoliko milijardi dolara, ne bi dogodili i na evropskom tržištu. Upravo je to jedan od bitnih razloga popuštanja određenih država članica, koje su do tada predstavljale osnovnu zapreku nastavku razvoja evropskog poslovnog prava, da se u konačnici na evropskom nivou reguliraju ključna pitanja u pogledu poslovanja kompanija širom EU tržišta.

³⁴ N. Fliegstein, 72.

³⁵ Evropska komisija, „Report of the High level Group of Company law Experts on a Modern regulatory framework for Company Law in Europe“, 04.11.2002., Brisel, http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf (13.02.2011.).

i utjecaja zaposlenika³⁶. Interesantno je to da, nastojeći utvrditi minimalne standarde u pogledu unutrašnje organizacije kompanija, Grupa eksperata, koja je radila na planu moderniziranja kompanijskog prava, napustila je uobičajeno regulisanje direktivom, te se usmjerila ka primjeni otvorenog metoda koordinacije³⁷, kroz utvrđivanje minimalnih standarda putem preporuka³⁸, kao neobavezujućeg pravnog akta. S druge strane, Grupa eksperata se nije trudila nametnuti konačno rješenje u pogledu strukture uprave, odlučujući se za jednoslojni (anglo-saksonski) ili dvoslojni (kontinentalni) sistem uprave³⁹, već je samo utvrdila minimalne standarde u pogledu prava, obaveza i odgovornosti članova uprave. U pogledu ovog segmenta poslovnog prava, zamjetan je i utjecaj nevladinih organizacija privrednog karaktera, koje vrše prikupljanje najbolje poslovne prakse, a i usto vrijeme pomažu u provođenju preporuka na lokalnom nivou⁴⁰.

Kao što se može zaključiti, na osnovu do sada navedenog, EU se usmjerila ka fleksibilnijem reguliranju osjetljivijih pitanja iz oblasti evropskog poslovnog prava, nastojeći bar na taj način uspostaviti minimalne standarde poslovanja kompanija širom unutrašnjeg tržišta. Donošenjem „okvirnih“ direktiva nastojala se zaokružiti jedna cjelina pravnih pitanja koja su najviše imala utjecaja na položaj onih kompanija koje su, ili već poslovale u različitim državama članicama, ili su imale namjeru posloovati, ali, zbog postojećih prepreka administrativnog karaktera, te velikih troškova zbog neusklađenosti nacionalnih sistema, nisu se usuđivale posloovati izvan matične države. Na ovaj nači se, s jedne strane poštovao princip supsidijarnosti i

³⁶ Utjecaj zaposlenika na učešće u upravljanju kompanijama dijelimično se riješilo donošenjem Direktive o evropskim radničkim vijećima (Direktiva 94 / 45 / EC, Službene novine EU L 254, 30.09.1994.), uvođenjem prava na informisanje i konsultovanje u kompanijama koje su poslovale u više država članica, čime su se utvrdili minimalni standardi učešća zaposlenika.

³⁷ O otvorenom metodu koordinacije („open method of coordination“) i njegovoj primjeni na polju korporativnog upravljanja, pogledati više u: S. Mavrommati / C. Papatthanassiou, „A modified open method of coordination in corporate governance“, *European Business Law Review*, 17 – 6 / 2006.

³⁸ Grupa eksperata navodi čak 16 preporuka, prvenstveno izabраниh na osnovu dobre poslovne prakse tržišta EU („Report fo the High level Group...“).

³⁹ Štaviše, u devetoj preporuci se navodi kako bi „...bar kompanije na berzama širom EU trebale imati mogućnost izbora između dva sistema uprave (jednoslojnog i dvoslojnog), te bi na taj način mogle izabrati onaj sistem koji najbolje odgovara potrebama njihove uprave i okolnostima“. Time, ne da se Grupa eksperata odlučila za jedan, dominantni sistem uprave, nego je potakla države članice na razmatranje mogućnosti uvođenja u svoje nacionalno zakonodavstvo i nešto drugačijeg sistema uprave, omogućavajući kompanijama samo stalan izbor.

⁴⁰ Tipičan primjer takve organizacije je tzv. „City Panel on Takeovers and Mergers“ u Velikoj Britaniji, koja je osnovana od strane privrednih društava i organizacija iz finansijskog sektora, a koja ima zadatak da promoviše na lokalnom nivou ciljeve utvrđene direktivama i preporukama, kao najbolju praksu za kompanije koje pružaju finansijske usluge (S. Deakin, 8.). U isto vrijeme, povećao se i broj međunarodnih organizacija koje nastoje utvrditi minimalne standarde poslovanja na međunarodnom nivou, a koje usko surađuju i sa EU - institucijama (OECD), uglavnom putem Evropskog foruma za korporativno upravljanje (više o ECGF pogledati na: http://ec.europa.eu/internal_market/company/ecgforum/index_en.htm (28.03.2011.)).

proporcionalnosti, a s druge strane, *poštovale su se raznolikosti drugačijih pristupa istom pitanju u različitim državama članicama*⁴¹.

Intenzivan razvoj jedinstvenog tržišta EU, te usklađivanje evropskog poslovnog prava, može se primijetiti i na povećanom broju fuzija tokom 90-tih godina⁴². Nadnacionalna spajanja kompanija (kasnije pojednostavljena Desetom direktivom) imale su za posljedicu „*europiziranje*“ *upravnih odbora kompanija*⁴³, u smislu većeg broja upravnih odbora čiju strukturu čine direktori iz različitih država članica. Uvođenje pojma evropskog građanstva doprinijelo je i povećanoj migraciji radnika, velikim dijelom unutar nadnacionalnih kompanija koje su poslovale u većem broju država članica.

Promjene evropskog poslovnog prava utjecale su na povećano političko i kulturološko približavanje fizičkih i pravnih lica kroz poslovanje na evropskom nivou. Ovo se odnosi ne samo na one koji vrše direktno poslovanje, nego i na zaposlenike međunarodnih kompanija, koji, bez obzira u kojoj su državi dijele isti pravni položaj, odnosno, garantuje im se jednaka socijalna sigurnost.

Tako istraživanje pokazuje da se broj ljudi koji smatraju da imaju isključivo nacionalni identitet oko 44 % u 2004. godini, oni koji smatraju da imaju isključivo evropski identitet su malobrojni te se njihov broj kreće do 8 % (nije se promijenio tokom 90-tih godina) dok je najveća skupina onih koji smatraju da imaju i evropski i nacionalni identitet, te se njihov broj povećava tokom 90-tih godina te seže nešto preko 50%⁴⁴. I dalje su oni koji smatraju da imaju isključivo evropski identitet, odnosno, oni koji daju primat evropskom, iako imaju nacionalni identitet pripadnici srednje i više srednje klase, te prvenstveno osobe koje iz poslovnih razloga putuju i surađuju sa stranim državljanima. Dakle, postojeći evropski kolektivni identitet prije svega vežemo za kompanije koje posluju širom unutrašnjeg tržišta, odnosno, kod fizičkih lica koja smatraju, da pored nacionalnog, imaju i evropski, a koji se temelji upravo na ekonomskoj povezanosti ljudi, koja je uvjetovala i kulturološko povezivanje.

Razvoj evropskog kolektivnog identiteta u BiH

Teško se može predvidjeti razvoj evropskog kolektivnog identiteta u Bosni i Hercegovini, s obzirom na oslabljenu svijest o jedinstvenom nacionalnom identitetu. Nadležnosti entiteta uvjetovala su pravno-političku

⁴¹ M. Pannier / J. Rickford, „Corporate governance disclosures in Europe“, *European Business Law Review*, 16 – 5 / 2005., 978.

⁴² N. Fliegstein, 62.

⁴³ J. D. Medrano, 6.

⁴⁴ N. Fliegstein, 141.

podjelu tržišta Bosne i Hercegovine, te se poslovanje fizičkih i pravnih lica u praksi svodi na probleme izazvane različitostima entitetskih propisa u ovoj oblasti.

Iako je predviđena obaveza ostvarenja jedinstvenog ekonomskog prostora još 2000. godine⁴⁵, te su dosadašnje izmjene našeg zakonodavstva bile usmjerene na otklanjanje međuentitetskih prepreka bosanskohercegovačkog tržišta, i dalje postoji niz administrativnih ograničenja, koja dovode do smanjenog poslovanja kompanija iz jednog entiteta u drugom. Tako npr. da bi jedna kompanija, osnovana u jednom entitetu, mogla poslovati u drugome, mora se tamo prvo registrovati, što iziskuje povećane troškove, te uzrokuje i odustajanje od mogućnosti poslovanja u oba entiteta⁴⁶. Ovakva poslovna klima sigurno ne pogoduje razvoju bh - identiteta samih kompanija, koje se prije svega karakteriziraju kao entitetske.

Zašto je značajno uspostavljanje nacionalnog identiteta bh-kompanija? Uklanjanje postojećih entitetskih ograničenja, te uspostavljanje stvarnog jedinstvenog tržišta, osiguralo bi stabilnije tržište unutar BiH, ali bi u isto vrijeme izazvalo povećanje konkurencije između, do tada, entitetskih kompanija. U atmosferi otvorene konkurencije, bh – kompanijama omogućit će se i razvijanje konkurentnih prednosti, na osnovu kojih će moći uspješno poslovati i na unutrašnjem tržištu po ostvarenju članstva BiH u EU.

Kao što je već pomenuto, evropski kolektivni identitet razvio se velikim dijelom kroz evropsko poslovno pravo, putem utvrđivanja minimalnih standarda poslovanja kompanija na unutrašnjem tržištu. Minimalni standardi poslovanja, predviđeni direktivama, kao dominantnim sredstvom pravnog reguliranja, predstavljaju najprihvatljivija rješenja nacionalnih zakonodavstava u poslovnoj praksi⁴⁷. Upravo je stoga važno razviti jedinstve-

⁴⁵ Evropska Komisija, Bijela knjiga Evropske Unije – jedinstveni ekonomski prostor, http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/najvazniji_dokumenti/dokumenti_eu/?id=1230 (22.04.2009.), 3.

⁴⁶ Ovakve administrativne zabrane, uključujući i nepostojanje jedinstvene registracije privrednih društava na državnom nivou, u suprotnosti su sa pravom nastana pravnih lica, čime se onemogućava ostvarenje jedinstvenog tržišta u BiH, a samim tim i otežavaju ostvarenje jedinstvenog tržišta, kao preduvjeta za uključenje u unutrašnje tržište (što se navodi kao problem i u Izvještaju o napretku Bosne i Hercegovine u 2009. godini komisije Evropskih zajednica, SEC (2009) 1338, 38.).

⁴⁷ N. Fliegstein tako navodi da „...o evropskom identitetu se može govoriti kao o identitetu ugrađenom u nacionalne, regionalne, pa čak i lokalne identitete, kao što su gradovi, ili susjedstva. Pošto ovi identiteti zahtijevaju različite aktivnosti, oni, u principu, ne moraju biti u konfliktu, nego zapravo komplementarni... Također je slučaj da veće grupe mogu, pod određenim okolnostima, obezbijediti pozitivne identitete za pojedince, a posebice ukoliko identitet veće grupe djeluje na način da promiče vrijednosti manje grupe“ (N. Fliegstein, 128.). Ovo se također može primijetiti na polju evropskog poslovnog prava, jer se pri donošenju direktiva primjenjivale su se vrijednosti uspostavljene u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima, a za koje se smatralo da će unaprijediti poslovanje kompanija na unutrašnjem tržištu, bez obzira na državu u kojoj su registrovane.

ni nacionalni identitet kompanija u Bosni i Hercegovini, jer, pristupanjem EU, i BiH će, kao i druge države članice, doprinijeti specifičnostima svog lokalnog tržišta raznolikosti unutrašnjeg tržišta. Specifične karakteristike kompanija osnovanih u BiH mogu biti u isto vrijeme i komparativne prednosti istih na unutrašnjem tržištu, koristeći u isto vrijeme prednosti slobodnog poslovanja, i poprimajući i jedan evropski kolektivni identitet.

ZAKLJUČAK

Pedesetogodišnji razvoj tržišta EU nužno je doveo do onoga što možemo danas nazvati evropskim kolektivnim identitetom. Temeljeći se prvenstveno na ekonomskim osnovama zajedničkog tržišta, za postojanje evropskog kolektivnog identiteta u velikom dijelu možemo zahvaliti razvoju evropskog poslovnog prava. Evolucija pravne regulative evropskog poslovnog prava jasno nam pokazuje na koji način su države članice pristupale zaštiti svoje suverenosti ali i nacionalnih identiteta kompanija. Međutim, tumačenja slobode poslovnog nastanjivanja od strane Suda EU neminovno su izazvale prihvatanje evropskog imidža od strane nacionalnih kompanija, kao način ostvarenja konkurentnog položaja na tržištu.

Ali, cilj reguliranja ovog segmenta pravnih odnosa nije bio istiskivanje onog nacionalnog iz kompanija i njihovog pravnog statusa. Nastojalo se uvesti minimalna prava za sve koji učestvuju na tržištu kroz same kompanije, uz zadržavanje osnovnih nacionalnih elemenata, međusobno konkurentnih. Tako kompanije, prije svega one koje posluju prema drugim državama članicama, stiču u jednom dijelu evropski identitet, koji im nudi sigurnost položaja na jedinstvenom tržištu, ali i konkurentnost spram drugih kompanija, na ali i van unutrašnjeg tržišta, a sa druge strane, zadržavaju nacionalni identitet u mjeri kojom im se omogućava korištenje prednosti koje u sebi sadrže nacionalni pravni sistemi. I dalje veći dio populacije koji prihvata postojanje evropskog kao kolektivnog identiteta, odnosno, kao identiteta koji prihvataju paralelno sa postojanjem vlastitog nacionalnog identiteta, prvenstveno čine oni koji imaju mogućnost poslovanja na jedinstvenom tržištu, s tim da se u ovaj dio populacije sve više uključuju zaposlenici velikih kompanija.

Dakle, postojanje evropskog kolektivnog identiteta nije isključilo postojanje nacionalnog. Čak možemo reći da je evropski kolektivni identitet nastao povezivanjem različitosti nacionalnih identiteta, dajući primat onom pozitivnom što nude pojedini nacionalni identiteti, a što će doprinijeti jačanju jedinstva u Evropi. To se prvenstveno odražava na razvoju evropskog kompanijskog prava, kao sredstva putem kojeg je omogućen

ujednačen razvoj i poslovanje kompanija širom EU, omogućavajući, kroz ujednačavanje ove pravne oblasti i stabilnost poslovanja njihovih zaposlenih, te prihvatanja evropskog kolektivnog identiteta kao pozitivnog faktora političkog, ekonomskog i socijalnog zbližavanja građana Evrope.

U svom nastojanju da izvrši uspješnu integraciju u evropsko tržište, Bosna i Hercegovina na prvom mjestu mora potaći jačanje nacionalnog identiteta kompanija, spram trenutno dominantnog entitetskog, čime će kompanije bh-tržišta postati konkurentnije, inkorporirajući specifičnosti našeg poslovno-pravnog sistema u svoje poslovanje, a u isto vrijeme i razvijajući prednosti spram drugih evropskih kompanija. Ulaskom na unutrašnje tržište, bh – kompanije će imati dovoljno snažnu osnovicu za daljnju nadogradnju kroz prihvatanje i evropskog kolektivnog identiteta u svom poslovanju.

Literatura:

1. D. Jacobs / R. Maier, „European identity: construct, fact and fiction“, A United Europe – The Quest for a Multifaceted Identity (M. Gastelaars / A. De Ruijter, ur.), Shaker Publishing, Maastricht, 1998.
2. E. Harris, „New forms of identity in contemporary Europe“, Perspectives on European politics and Society, 4:1 / 2003.
3. G. J. Vossenstein, Modernization of European Company law and Corporate Governance: some considerations on its legal limits, Kluwer Law International, 2009.
4. J. A. McCahery / E. P. M. Vermuelen, „The changing landscape of EU company law“, TILEC Discussion Paper, Tilburg University, 2004.
5. J. D. Medrano, Europeization and the emergence of a European society“, IBEI Working paper, 2008 / 12, Barcelona
6. L. Enriques, „EC company law directives and regulations: how trivial are they?“, Journal of International Economic law, University of Pennsylvania, Vol. 27., 2006.
7. M. Pannier / J. Rickford, „Corporate governance disclosures in Europe“, European Business Law Review, 16 – 5 / 2005.
8. N. Fliegstein, Euroclash, Oxford University Press, New York, 2008.
9. A. Pagden, The Idea of Europe, Cambridge University Press, 2002.
10. S. Mavrommati / C. Papathanassiou, „A modified open method of coordination in corporate governance“, European Business Law Review, 17 – 6 / 2006.
11. T. G. Papadopoulos, EU Law and Harmonization of Takeovers in the Internal Market, Kluwer Law International, 2010.
12. J. Vignon, „What does it mean to be a European?“, Reflections on European identity (T. Jansen, ur.), European Commission, 1999.

Pravni izvori:

1. Treća Direktiva Vijeća 78/855/EEC koja se temelji na članu 54 (3) (g) Ugovora u pogledu fuzija javnih kompanija sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 295, 20.10.1978.
2. Šesta Direktiva Vijeća 82 / 891 / EEC o podjeli javnih kompanija sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 378, 31.12.1978

3. Četvrta Direktiva Vijeća 78 / 660 / EEC o godišnjim obračunima određenih vrsta privrednih društava, Službene novine Evropskih zajednica L 222, 14.08.1978.;
4. Sedma Direktiva Vijeća 83 / 349 / EEC o konsolidovanim obračunima, Službene novine Evropskih zajednica L 193, 18.07.1983.;
5. Osmo Direktiva Vijeća 84 / 235 / EEC o kvalifikacijama lica odgovornih za vođenje obavezne revizije računovodstvenih dokumenata, Službene novine Evropskih zajednica L 126, 12.05.1984.
6. Jedanaesta Direktiva Vijeća br. 89/666/EEC o objavljivanju pretpostavki u pogledu podružnica osnovanih u državi članici od strane određenih vrsta privrednih društava na koje se primjenjuje pravo druge države članice, Službene novine EU L 395, 30.12.1989.
7. Dvanaesta Direktiva Vijeća br. 89/667/EEC o jednočlanim privatnim kompanijama sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 395, 30.12.1989.
8. Deseta Direktiva 2005 / 56 / ECEvropskog parlamenta i Vijeća o nadnacionalnim fuzijama društava sa ograničenom odgovornošću, Službene novine EU L 310, 25.11.2005. ; Trinaesta Direktiva 2004 / 25 / EC Evropskog parlamenta i Vijeća o ponudama za preuzimanje, Službene novine EU L 142, 30.04.2004.
9. Evropska komisija, Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2009. godini, SEC (2009) 1338,
10. Prva Direktiva Vijeća br. 68/151/EEC od 09.03.1968. godine o usklađivanju zaštitnih mehanizama koje, u cilju zaštite interesa članova društva i trećih lica, države članice zahtijevaju od kompanija u smislu drugog paragrafa člana 58. Ugovora, u smislu izjednačavanja tih zaštitnih mehanizama u cijeloj Zajednici, Službene novine EU L 065, 14.03.1968.
11. Druga Direktiva Vijeća br. 77/91/EEC od 13.12.1976. godine o usklađivanju zaštitnih mehanizama koje, u cilju zaštite interesa članova društva i trećih lica, zahtijevaju države članice od kompanija u smislu drugog paragrafa člana 58. Ugovora, u pogledu osnivanja javnih društava sa ograničenom odgovornošću i održavanju i povećavanju njihovog kapitala, u smislu izjednačavanja takvih zaštitnih mehanizama, Službene novine EU L 26/1, 31.01.1977.

Web – izvori:

1. Deklaracija o evropskom identitetu, Službene novine Evropskih zajednica, br. 12, 1973., s. 118 – 122., <http://www.ena.lu/> (25.03.2011.)
2. Evropska komisija, „Report of the High level Group of Company law Experts on a Modern regulatory framework for Company Law in Europe“, 04.11.2002., Brisel, http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf (13.02.2011.)
3. Evropska Komisija, Bijela knjiga Evropske Unije – jedinstveni ekonomski prostor, http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/najvazniji_dokumenti/dokumenti_eu/?id=1230 (22.04.2009.)
4. http://ec.europa.eu/internal_market/company/ecgforum/index_en.htm (28.03.2011.)
5. Komisija Evropskih zajednica, Eurobarometar – javno mišljenje u EZ i izbori za Evropski parlament, br. 21., maj 1984. godine, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb21/eb21_en.pdf (21.10.2010.)
6. Komisija Evropskih zajednica, Eurobarometar – javno mišljenje u Evropskoj zajednici, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb37/eb37_en.pdf (21.10.2010.)
7. Povelja o evropskom identitetu (“A Charter of European Identity“), 41. Redovni Kongres u Lübecku, 28.10.1995. godine, <http://www.eurit.it/Eurplace/diba/citta/cartaci.html> (12.10.2010.)
8. S. Deakin, „Regulatory competition versus harmonisation in European company law“, Working Paper No. 163., ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge, 2000, <http://www.cbr.cam.ac.uk/pdf/wp163.pdf> (12.03.2011.)
9. Svečana deklaracija o Evropskoj uniji (Stuttgart, 19.06.1983.), Službene novine Evropskih zajednica, br. 6., 1983, 24 – 29., <http://www.ena.lu/> (10.10.2010.)

EUROPEAN COMPANY LAW – A REFLECTION OF THE DEVELOPMENT OF EUROPEAN IDENTITY IN THE EUROPEAN UNION AND IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

SUMMARY:

The attempts to unite European lands and peoples with a view to develop European identity harking back centuries were concluded with the foundation of the European Steel and Coal Community in the 1950s. Necessity to join the postwar Europe thus rise to the status of an equal to the economies of USA and SSSR, the superpowers of the era, led to laying the first foundation for the further development of the modern European collective identity – the single European market. The insecurity incumbent in the national markets at that time induced the states to create the single market based on the four freedoms of movement, still taking into account the diversities and discrepancies between the national systems. The need for people to move and conduct business in a free manner regardless of the national borders and for free movement of capital, goods and services would not be entirely satisfied without also enabling companies to be founded in the likewise manner. Founded in the freedom to establish companies freely, and the recognition these companies received from all member states, respectful of the right to competitiveness, the 1970s in Europe can be distinguished by the ascent of European company law. Just as the European identity is constituted on the differences of national traditions, so has the European company law, as a basic pillar of European identity, developed respecting the differences of the economic systems, always striving for the optimal response, provided by the national legislature, to the current issues. The thirty-year development of the European company law points to the application of different legal remedies in accomplishing a single goal - creating an awareness of a unified Europe marked by the freedom of an individual to live and do business unimpeded by the restrictions the national borders pose to that ideal. With the same ideal in mind we are moving towards a modernization of European company law, as intended buy the Action plan from 2003 and 2006. This will be a step in the direction of further simplification and reducing the gap between the national regulations in the field of European company law.

Aiming to create a single economic space as a prerequisite to the EU membership, Bosnia and Herzegovina is obliged to harmonize the national company law with the existing European company law. A gradual implementation of the guidelines and measures defined by the Accession and stabilization agreement will provide the business entities in Bosnian market with the necessary competitiveness to efficiently and successfully operate in the single European market creating the foundation for generating the European identity in domestic markets.

Key words: European company law, european collective identity, national identity, single market, freedom of movement, single economic space.